

ZEE WOORDEN

Een speurtocht naar de naamsverklaring van zandbanken, geulen en andere 'zee-begrippen'

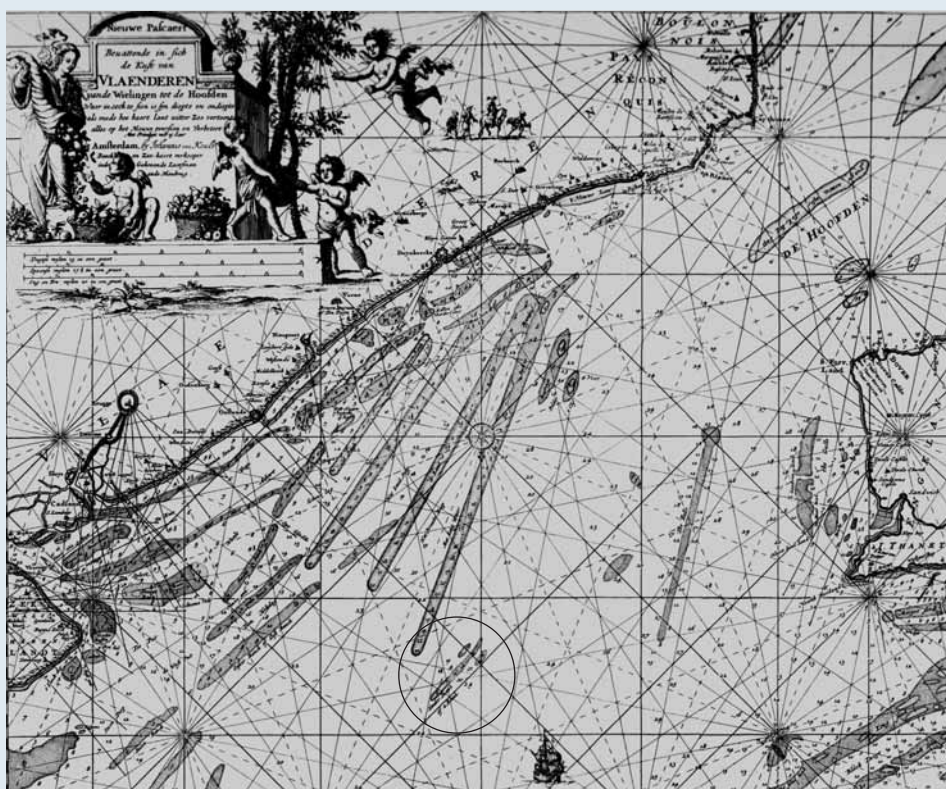
Heb je je wel eens afgevraagd waarom de zandbank 'Trapegeer' zo heet, of hoe de 'Kabeljauw' aan zijn naam gekomen is? Of ben je veeleer benieuwd naar de persoon achter de 'Thorntonbank' of naar de ontstaansgeschiedenis van de maritieme term 'kraaienest'? Geen nood, wij zochten de betekenis van de meest intrigerende zeewoorden voor je op en presenteren hieruit per editie van De Grote Rede twee termen: telkens één naam van een zandbank of geul op zee, en één niet-toponiem. Met de hulp van een experten-team waagt De Grote Rede zich op het gladde ijs van de historische en etymologische woordverklaring en laat je meegenieten van de 'best professional judgment' van deze zeewoordenaars.

HINDERBANKEN

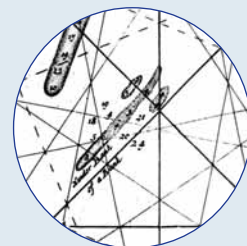
Het meervoud *Hinderbanken* verradt reeds dat het hier niet om één zandbank in het Belgisch deel van de Noordzee gaat, maar om een groep zandbanken met gemeenschappelijke kenmerken. Zowel de Westhinder, de Noordhinder, de Oosthinder, de Bligh-Bank als de Fairy Bank liggen ver uit de kust, op 25 tot 60 km afstand van het strand, en vertonen een oriëntatie die een hoek van ca. 40° maakt t.o.v. de kustlijn. Het zijn stuk voor stuk lange, hoge zandbanken, die zich over een lengte van 15-25 km uitstrekken en zich tot 25-30 m boven de omliggende zeebodem verheffen (maar nooit boven het water uitsteken). De naam lijkt op het eerste zicht verband te houden met het werkwoord *hinderen* (belemmeren). Of toch niet?

Oudste vermeldingen

Reeds op de zeekaart van Stessels uit 1866 wordt elk van de vijf *Hinderbanken* afgebeeld en benoemd. Toch is het woord *Hinderbank* van veel oudere datum. Zo wordt de *Hinderbank* reeds afgebeeld (zie kaart) en vermeld als "Hinder Bank of a Bank" in de 'Nieuwe Groote Lichtende Zee-fakkel' uitgegeven door Johannes en Gerard van Keulen in 1681-1684. Merkwaardig genoeg toont de kaart op die plek geen complex van zandbanken maar slechts een bescheiden verhevenheid met daarrond twee kleine ovale zandbankjes. In de nog oudere 'Zee-Atlas ofte Water-Weereld' van Pieter Goos uit 1666 - zelf voor een belangrijk deel overgenomen van de zeeatlas van Hendrick Doncker uit 1659 - verschijnt op een nagenoeg identieke plaats een bank met vrijwel dezelfde vorm, die eveneens "A Bank" blijkt te heten (maar niet Hinderbank). In de 'Zee-fakkel' vermeldde de van Keulens verder nog:

■ De oudste vermelding van het toponiem *Hinderbank* (als "Hinder Bank of a Bank") vonden we in de 'Zee-fakkel' van Johannes en Gerard van Keulen uit 1681-1684 (zie omcirkelde gebied op kaart). Pas in 1866 - op de kaart van Stessels - duiken elk van de vijf *Hinderbanken* als aparte, benoemde eenheden op (Zee-fakkel)

"Een myl bewesten de noordelykste steert van den Dyk, of N.W. ten N. 6 myl van Ostenden in zee/leyd een bank/genaamt Hinderbank, of A bank, is 2 myl lang/strekt langs 't vaer-water N.O. en Z.W. met laag water diep daar op 14/15/13 voet/hoe oostelyker daer op hoe ondieper/is een musquetschoot breed/en heel steyl aan de binnen kant/digt daar aan is 't diep

18 a 19 vadem/en aan de buytekant 20 a 21 vadem. Men wil wel segge dat hy met een steert tot aan de buyten dyk strekt. Aan weerkante van de zuydelijkste staert leyd een bankje/het binnenste van 5 a 6 vadem/en 't buytenste van 4 vadem diepte".

Naamsverklaring: twee opties

Twee min of meer logische verklaringen voor de naam *Hinderbanken* liggen voor. Enerzijds kunnen die lange steile zandbanken hun naam ontleend hebben aan de hinder die ze teweegbrachten voor de scheepvaart. Een argument pro is dat ook in de monding van het Nederlandse Haringvliet op actuele en oude kaarten sprake is van een zandplaat met respectievelijk de naam "Hinder" en "Den Hinder" (o.a. op hoger vermelde kaart van Pieter Goos uit 1666), een naam die ongetwijfeld duidt op de belemmering voor de scheepvaart. Een argument tegen is dan weer dat van een relatief kleine zandbank, ver uit de kust gelegen en zelfs bij laag water nog ca. 5 meter diep stekend, weinig hinder te verwachten valt (zeker in vergelijking met de doolhof van zeer ondiepe banken dicht bij de Vlaamse kust).

Een tweede mogelijkheid is dat het woord teruggaat op het Engelse hinder, dat 'achter, achterste' betekent, zoals bv. in *hinder* legs 'achterpoten' (en waaruit ook *hind* ontstond, zoals in *behind* 'achter'). In die veronderstelling is de naam gegeven door Engelse zeelui, en betekent *Hinderbank* dus letterlijk 'achterste, achteraan gelegen bank', wat er in de

praktijk op neerkomt dat de zandbanken in kwestie voorbij andere zandbanken liggen. Experts van The British Library en de Admiralty Library die door het zeewoorden-team om hun inzichten werd gevraagd, geven de voorkeur aan deze tweede verklaring. Ze vermeldde ook nog dat de naam verschijnt in Engelse zeemansgidsen.

BAKBOORD & STUURBOORD

De termen *bakboord* en *stuurboord* zijn alom bekend in zeevarende kringen. Ze duiden respectievelijk op de linker- en rechterzijde van het schip, wanneer men vanop het schip in de normale vaarrichting kijkt. Aan *bakboordzijde* wordt stevast een rood licht gevoerd, aan *stuurboordzijde* een groen navigatielicht. Er bestaan tal van ezelsbruggetjes om het onderscheid nooit meer te vergeten (bron: http://members.chello.nl/f.kuijt/stuurboord_bakboord.htm).

Enkele ezelsbruggetjes

- GRAS: Groen Rechts Aan Stuurboord
- Stuurboord bevat een 'r' (van rechts), bakboord in het eerste deel van de samenstelling niet
- Rodenbach: koppelt 'rood' aan 'bak(boord)' en ... rood is politiek links
- BoLeRo: Bakboord – Links - Rood

Oorsprong van de woorden bakboord en stuurboord

Stuurboord en *bakboord* moeten oude Germaanse woorden zijn, want we vinden er afstammelingen van in alle West- en Noordgermaanse talen. In het Duits bv. spreekt men vandaag nog van *Steuerbord* en *Backbord*. Het tegenwoordige Engels kent wél *starboard*, maar voor *backbord* moeten we

terug naar het Oudengels. Die term werd namelijk al vroeg verdrongen door het thans gebruikelijke *larbord*. Het woord *bakboord* is ontleend in verschillende Romaanse talen, o.m. Frans en Spaans *babord*.

Stuurboord is die zijde van het schip waar zich in vroeger tijden een zijroer - en dus ook een stuurman - bevond (zie foto rechts). Zo waren de Vikingschepen reeds uitgerust met een stuurriem aan de rechterzijde. Pas in de 12de eeuw deed het achtersteveneroer in Europa zijn intrede en verving geleidelijk aan het zijroer. Op kleinere schepen bleef de stuurriem nog zeker tot in de 15de eeuw in voege. Omdat de stuurman of roerganger de riem met beide handen diende vast te houden, stond hij automatisch met zijn rug (*bak* betekende in het Nederlands ooit 'rug', zoals Engels *back*; het is nog bewaard in *achterbaks*) naar de linkerzijde van het schip toegekeerd. Daarom werd deze linkerzijde de bakboord genoemd.

Andere gesuggereerde verklaringen, als zou *bakboord* afgeleid zijn van de zijde van het schip waar de bakoven zich bevond, of de zijde waar de eetbak van de stuurman stond of waar de matrozen sliepen (in 'bakken' of afdelingen verdeeld linksachteraan; in tegenstelling met de stuurlieden en hogere officiers die rechtsachteraan in het schip sliepen), kunnen onvoldoende onderbouwd worden en worden dan ook als minder plausibel afgewezen.

■ *Stuurboord* is de rechterzijde van een schip wanneer men vanop het vaartuig in de normale vaarrichting kijkt. Deze term gaat terug op de aanwezigheid van een stuurriem aan de rechterachterzijde van de houten schepen, zoals in onze contreien gebruikt tot in de middeleeuwen. Hier een model van het 'Schip van Brugge', opgegraven in 1899 tijdens graafwerken voor de nieuwe Brugse haven en als één van de best bewaarde Romeinse scheepswrakken beschouwd. De stuurriem achteraan rechts is duidelijk te zien (Desnerck & Desnerck, 1976)